

Mieczysław Szaciński

Niepubliczne wykorzystanie utworu

Palestra 37/5-6(425-426), 4-9

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niepubliczne wykorzystanie utworu

I

Artykuł 15 pkt 2 i 3 ustawy o prawie autorskim z 10 lipca 1952 r. przyznaje twórcy dzieła prawo do wyłącznego rozporządzania utworem oraz do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu. Powyższe przepisy są wyrazem ogólnie przyjętej w prawie autorskim zasady wyłączności uprawnień twórcy do dysponowania swoim dziełem ograniczanej ustawowo w określonych przypadkach ze względu na interes społeczny lub prywatny.

Takie ograniczenia ustala prawo autorskie z 1952 r. w art. 18–23 zamieszczonych w rozdziale trzecim, zatytułowanym: *Treść prawa autorskiego*. Podobne przepisy zawierała ustawa o prawie autorskim z 29 marca 1926 r. w rozdziale drugim pt.: *Ograniczenie praw autorskich*.

Zgodnie z doktryną, w przepisach rozdziału drugiego ustawy z 1926 r. znalazły się ograniczenia nie wynikające z natury prawa autorskiego, a więc nie określające treści autorskich praw podmiotowych, ale przede wszystkim uzasadnione przyczynami mającymi na uwadze użytek publiczny¹. Również na gruncie obecnie obowiązujących przepisów, pomimo tytułu rozdziału trzeciego, nie ma podstaw do przyjęcia, że powołane przepisy określają treść prawa autorskiego, a nie sytuacje, w których prawa autorskie zostają ograniczone. Dozwo-

lony użytek publiczny, jak również różne formy dozwolonego użytku niepublicznego, stanowią ograniczenie praw autorskich skutecznym *erga omnes* i dlatego odnośne przepisy nie mogą podlegać interpretacji rozszerzającej. Jest to stanowisko powszechnie przyjęte, ale nie zabezpieczające twórców przed niebezpieczeństwami wynikającymi z niejednoznacznej treści przypisywanej określonym pojęciem (np. użytek prywatny i użytek publiczny), niejasnego rozgraniczenia różnych form użytkowania lub zamiennego stosowania niektórych terminów.

II

Przegląd ustaw prawa autorskiego pozwala wyciągnąć wniosek, że **dozwolone niepubliczne wykorzystanie utworu określane jest najczęściej w formie użytku osobistego lub prywatnego, albo łącznie osobistego i prywatnego.**

Formuła użytku osobistego zastosowana została na przykład w duńskim prawie autorskim z 1961 r. (ze zm.) w art. 11 w rozdziale drugim zatytułowanym: *Ograniczenia prawa autorskiego*, który zezwala na wykonanie kilku egzemplarzy dzieła opublikowanego do wyłącznie osobistego użytku².

Termin wykorzystania prywatnego użyty został w art. 81 pkt b. portugalskiego kodeksu prawa autorskiego i praw sąsiednich z 1985 r. (ze zm.), który zezwala na wolne wykorzystanie

utworu w celach wyłącznie prywatnych z zastrzeżeniem, że nie będzie to połączone z naruszeniem normalnej eksploatacji utworu i nie przyniesie nieuzasadnionej szkody prawnym interesom autora. Z kolei art. 37 kolumbijskiego prawa autorskiego z 1982 r. stanowi, że dopuszczalna jest reprodukcja w jakikolwiek sposób dzieła literackiego lub naukowego w jednym egzemplarzu dla użytku prywatnego i nie w celach zarobkowych.

Ustawa o prawach autorów Angoli z 10 marca 1990 r. stanowi w art. 29, że dozwolona jest bez zgody autora i wynagrodzenia: reprodukcja, tłumaczenie, adaptacja, aranżacja lub inna transformacja dzieła w celach wyłącznie indywidualnych i prywatnych.

W myśl przepisów prawa autorskiego Kamerunu z 1982 r., jeżeli utwór został legalnie udostępniony publiczności, autor nie może zabronić przedstawienia lub wykonania utworu wyłącznie w kręgu rodzinnym, jeżeli nie jest pobierane w żadnej formie wynagrodzenie. Nie może również autor zabronić reprodukcji, tłumaczeń i adaptacji przeznaczonych wyłącznie do użytku osobistego lub prywatnego z wyjątkiem wykorzystania utworu w celu uzyskania korzyści majątkowej (art. 30 pkt a. i b.). O dozwolonym użytku osobistym i prywatnym mówią również przepisy m.in. prawa autorskiego Mali z 1977 r. (art. 36 pkt 4) i Górnej Wolty z 1983 r. (art. 14).

Prawo autorskie RFN z 1965 r. odróżnia dozwolone zwielokrotnienie kilku egzemplarzy dzieła do użytku osobistego (§ 53) od pozostałych form dozwolonego użytku własnego (§ 54), m.in.: dla celów własnego użytku naukowego, w celach

archiwalnych, jeżeli zwielokrotnienie następuje z własnego egzemplarza dzieła, gdy dotyczy informacji o aktualnych zdarzeniach oraz innych przypadków własnego użytku, a także, gdy chodzi o drobne części opublikowanych dzieł lub artykuły z gazet i czasopism lub dzieła wyczerpane. Na możliwość dozwolonego użytku zawodowego wskazuje § 45 ust. 1 prawa autorskiego RFN, stanowiąc, że dozwolone jest sporządzanie pojedynczych egzemplarzy dzieł w celu wykorzystania w postępowaniu przed sądem, sądem rozjemnym lub urzędem.

Według art. 22 polskiego prawa autorskiego z 1952 r. – **wolno skopiować lub w inny sposób odtworzyć cudzy utwór wyłącznie dla własnego użytku osobistego, co nie uprawnia jednak do budowania według cudzego utworu architektonicznego.**

Projekt prawa autorskiego z 1992 r. ustala w art. 25, że **bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego.** Zakres własnego użytku osobistego obejmuje krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności w pokrewieństwie, powinowactwie lub stosunku towarzyskim. Przepis ten nie upoważnia do budowania według cudzego utworu architektonicznego. Powyższy przepis umieszczony został w podrozdziale zatytułowanym: *C. Ograniczenia autorskich praw majątkowych*, stanowiącym – chyba bezzasadnie – część rozdziału trzeciego pt.: *Treść prawa autorskiego*³.

III

Terminologia, którą się posługuje do-

ktryna, analizując różne sytuacje niepublicznego korzystania z utworów, jest zróżnicowana zarówno co do form wykorzystania utworów, jak i treści. Najczęściej spotykanymi określeniami są: użytek osobisty, użytek własny, prywatny, zawodowy i wewnętrzny.

W doktrynie niemieckiej podkreśla się, że użytek osobisty zachodzi wówczas, gdy zwielokrotnienie utworu ma służyć osobiście tej osobie, która doprowadziła do skopiowania utworu lub osobom bliskim. Pogląd, że użytek osobisty oznacza użytek osoby fizycznej oraz osób związanych z nią osobistymi więzami z wyłączeniem innych więzów, np. organizacyjnych, jest powszechnie w literaturze niemieckiej przyjęty⁴. Jednym z elementów oceny użytku osobistego jest nieodpłatność korzystania z dzieła⁵ oraz sporządzenie liczby kopii nie przekraczającej granic potrzeb własnego użytku. Odpłatność zachodzi nie tylko w przypadku pobierania opłat za udostępnienie utworu, ale także wówczas, gdy wykonujący utwór artysta pobiera wynagrodzenie, gdyż w tym przypadku wykonawca eksploatuje dzieło majątkowo⁶.

Zgodnie ze stanowiskiem ustalonym w doktrynie, nie jest możliwy użytek osobisty osób prawnych lub urzędów. Osoba prawna może korzystać z dzieła nie do osobistego, ale do własnego użytku⁷. Nieraz jednak występuje w literaturze określenie użytku osobistego pod nazwą użytku prywatnego. I tak, na przykład A. Kopff wyraża zdanie, że użytek prywatny oznacza korzystanie z utworu przez osobę zainteresowaną oraz krąg osób związanych z nią stosunkiem osobistym (stosunek rodzinny i towarzyski)⁸. Podobną opinię wyraża

S. Ritterman, stwierdzając, że użytek prywatny w zakresie zwielokrotnienia dzieła obejmuje oprócz osoby odtwarzającej także najbliższe osoby⁹. Zdaniem J. Bleszyńskiego, granicami działalności prywatnej jest krąg rodzinny, i towarzyski, a więc oparty na osobistej więzi¹⁰. Zbliżone określenie użytku prywatnego znajdujemy w raporcie Komitetu Ekspertów Rządowych z 7–11 grudnia 1987 r., wg którego **użytek prywatny to użytek indywidualny jednej osoby lub w ramach kręgu rodzinnego**¹¹.

W doktrynie zdaje się jednak przeważać pogląd, że pojęcie użytku prywatnego jest szersze od pojęcia użytku osobistego¹². Jako granicę prywatnego użytku przyjmują niektórzy autorzy udostępnienie utworu publiczności (użytek publiczny)¹³. Szerokie interpretowanie pojęcia użytku prywatnego skłoniło do wysunięcia propozycji zastąpienia tego terminu określeniami: użytek indywidualny, rodzinny, osobisty¹⁴.

W powołanym wyżej raporcie Komitetu Ekspertów Rządowych proponowane było stosowanie trzech określeń: użytek prywatny, osobisty i wewnętrzny. Według tego stanowiska, **użytkiem prywatnym jest użytek w ramach kręgu rodzinnego, użytkowaniem osobistym – użytek ograniczony do jednej osoby, a użytkowaniem wewnętrznym – użytek osoby niefizycznej**, jak np.: zakładu przemysłowego, szkoły itp., określane nieraz jako użytek „półpubliczny” lub „półprywatny”. Zdaniem Komisji **użytek wewnętrzny powinien być traktowany jako użytek publiczny**.

Na sferę wykorzystania utworów, przekraczającą użytek osobisty a nie będącą jeszcze wykorzystaniem publicznym, zwrócono uwagę w orzecznictwie. W orzeczeniu z 8 lutego 1958 r.,

I.CR 658/57 Sąd Najwyższy stwierdził, że odtworzenie sześciu egzemplarzy dzieła dla celów przedsiębiorstwa nie stanowi własnego użytku osobistego w rozumieniu art. 22 prawa autorskiego, ale też nie może być traktowane na równi z odrębnym wydaniem tego dzieła, zarówno bowiem ze względu na liczbę odtwarzanych egzemplarzy, jak i ograniczenie ich użycia do celów jednego przedsiębiorstwa, taka reprodukcja jest jakościowo czymś innym od wydania książki z przeznaczeniem do powszechnego użytku. Nie będzie również – zdaniem Sądu Najwyższego – publicznym udostępnieniem dzieła rozesłanie specjalistom, w celu zgłoszenia uwag, makiety dzieła w kilkudziesięciu lub nawet kilkuset egzemplarzach. Makieta wydawnicza dzieła z reguły nie może być traktowana jako jeden z nakładów wydawniczych dzieła, ponieważ jej przeznaczeniem nie jest zaspokojenie rynku, lecz podwyższenie poziomu dzieła przez umożliwienie specjalistom zgłoszenia uwag¹⁵.

W orzecznictwie porównawczym podkreśla się, że użytek osobisty występuje wtedy, gdy ma się do czynienia z zaspokojeniem czysto osobistym potrzeb, nie mających charakteru ani zawodowego ani gospodarczego. Użytek wykraczający poza osobisty określa się pojęciem użytku własnego (*eigener Gebrauch*). Na przykład w orzeczeniu z 14 kwietnia 1978 r., I.ZR. 111/76, *Bundesgerichtshof* orzekł, że zwielokrotnienie utworu do użytku własnego nie może przekroczyć siedmiu egzemplarzy¹⁶.

IV

Podobnie, jak przy publicznym udo-

stępieniu utworu, które może nastąpić bez zgody podmiotu praw autorskich jedynie w przypadkach ściśle określonych ustawą, również niepubliczne wykorzystanie wymaga stosownej zgody, jeżeli ustawa inaczej nie stanowi. Pojęcie publicznego udostępnienia dzieła nie jest określane jednoznacznie.

Komitet ekspertów OMPI na sesji 10–17 lutego 1992 r. zajmował się m.in. określeniem pojęcia reprodukcji prywatnej i publicznego wykorzystania utworu¹⁷. Za reprodukcję prywatną uznano reprodukcję w miejscu prywatnym, nie otwartym dla publiczności i dla celów osobistych, tj. przez osobę, która wykonała kopię, członków jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia (*entourage immédiat*). Za publiczne wykorzystanie utworu uznano wykorzystanie poza kręgiem rodziny i jej bezpośredniego otoczenia w formie prezentacji publicznej, przedstawienia i wykonania publicznego, a także przekazu publicznego (np.: środki przekazu w hotelu). Trafne zdaje się stanowisko, według którego **publicznym wykorzystaniem utworu jest takie wykorzystanie, które umożliwia dostęp do dzieła nie ograniczonemu z góry kręgowi osób**. W innych przypadkach występuje niepubliczne wykorzystanie utworu, nazywane nieraz użytkowaniem prywatnym, przybierające różne postacie wykorzystania: dla użytku osobistego lub własnego obejmującego użytek zawodowy, gospodarczy, wewnętrzny.

Zakres dozwolonego użytku niepublicznego kształtuje się różnie w zależności od ustalonych ustawowo form tego użytku oraz treści, którą się określonej formie nadaje. Rozwój techniki zwielokrotniania utworów, który spowodował

wał legislacyjne zabezpieczenie autorów przez pobieranie stosownych opłat od producentów sprzętu służącego powielaniu utworów oraz taśm i kaset, ułatwia naruszanie praw autorskich, ale zdaje się nie mieć wpływu na właściwe ustalenie form i treści niepublicznego wykorzystania utworu.

Polska ustawa o prawie autorskim z 1952 r. ogranicza dozwolone niepubliczne wykorzystanie utworu do „własnego użytku osobistego” (art. 22). W tym stanie rzeczy art. 22 prawa autorskiego – jak słusznie zwrócono uwagę w doktrynie – nie może być podstawą do wykonywania nawet wyłącznie na użytek wewnętrzny egzemplarzy utworów przez osoby prawne. W odniesieniu do nich nie można bowiem mówić o użytku osobistym¹⁸. Co więcej, również osoba fizyczna nie może, bez zgody autora, korzystać z utworu w zakresie przekraczającym własny użytek osobisty, a więc w celach zarobkowych, gospodarczych itp., inaczej mówiąc, w zakresie użytku prywatnego w szerokim tego pojęcia znaczeniu.

Nie jest natomiast uzasadnione ograniczenie *de lege lata* użytku osobistego do utworów publikowanych. Pogląd,

że korzystanie z utworu niepublikowanego, w przypadku braku zgody twórcy, jest niedopuszczalne¹⁹, nie znajduje podstawy w wykładni gramatycznej i systematycznej art. 22 prawa autorskiego. W tych przypadkach, w których ustawodawca uzależnia dozwolone wykorzystanie utworu od jego uprzedniego opublikowania lub wydania, wyraźnie takie zastrzeżenie formułuje. Tak jest w sytuacjach przewidzianych w art. 18 pkt 3–8, art. 19, art. 20 pkt 2/ i 6/ oraz w art. 23 prawa autorskiego.

Nie wydaje się, aby pominięcie tego zastrzeżenia w art. 22 było przypadkowe. Ograniczonego użytku osobistego nie zamierzał ustawodawca jeszcze dalej zacieśniać do utworów publikowanych. Nie należy również sądzić, że brak takiego ograniczenia uszczupla w sposób znaczący prawa twórców.

W prawie autorskim, gdy użytek osobisty ogranicza się do dzieł opublikowanych, zostaje to wyraźnie sformułowane (np.: art. 11 duńskiego prawa autorskiego).

Nie jest przekonywujące, z wyżej podanych względów, wprowadzenie takiego ograniczenia w art. 29 projektu prawa autorskiego z 1992 r.

Przypisy:

¹ S. Ritterman: *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 96.

² Ustawodawstwo obce cytowane jest wg. tekstów opublikowanych w: *Le droit d'auteur*, Wydawnictwo OMPI.

³ Por. rozważania J. Wasilkowskiego na temat przepisów ograniczających prawo własności w pracy: *Prawo własności w PRL*, Warszawa 1969, s. 105 i 106.

⁴ Por. U. Constantin: *Die Vervielfältigung zum persönlichen Gebrauch nach dem neuen deutsche Urheberrechtsgesetz*, Augsburg 1968, str. 19; R. Dittrich: *Die Vervielfältigung zum eigenen Gebrauch*, UFITA 1972, t. 64, s. 40.

⁵ H. Kleine: *Über die Zulässigkeit der Herstellung von Vervielfältigungen geschützter Werke zum persönlichen Gebrauch. Das Recht am Geistesgut*, Studien zum Urheber-Verlags und Presserecht, Freiburg 1964, s. 101–103.

⁶ S. Ritterman, op.cit., s. 118.

⁷ Ulmer, op. cit., s. 22, V. Constantin, op. cit., s. 21

⁸ A. Kopff: *Wpływ postępu techniki na prawo autorskie. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej*, 1988, z. 48, s. 66.

⁹ Op.cit., s. 116.

¹⁰ J. Bleszyński, M. Staszów: *Prawo autorskie i wynalazcze*, Warszawa 1983, s. 157.

¹¹ *Le droit d'auteur*, 1988 nr 2, s. 58–59

¹² U. Constantin., op.cit., s. 20; B. Nawrocki: *Reprodukcja fotograficzna w świetle prawa autorskiego* Warszawa 1965, s. 34.

¹³ R. Dittrich, op.cit., s. 40.

¹⁴ T. Collová: *De la rémunération pour copie privée*, RIDA 1991, nr 149, s. 87.

¹⁵ Orzec. z 11 lutego 1972 r., I.CR. 698/71, OSN 1973, nr 1, poz. 11.

¹⁶ K. Schulze: *Rechtsprechung*, 1979, 25 Erg.Lfg.

¹⁷ *Le droit d'auteur*, 1992, nr 3

¹⁸ J. Bleszyński: *Ochrona – w świetle prawa autorskiego – wytworów rękodziela artystycznego, w pracy: Ochrona prawna własności intelektualnej*, Warszawa 1983, s. 21.

¹⁹ J. Bleszyński, M. Staszów: *Prawo autorskie i wynalazcze*, s. 157.